

УДК 37.013

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИНіколаєску Інна Олександрівна
м. Черкаси

У статті проаналізовано професійно-педагогічну діяльність викладача післядипломної освіти з урахуванням специфіки навчального процесу на курсах підвищення кваліфікації. Виокремлено особливості професійно-педагогічної діяльності викладача-андрагога, зокрема навчання дорослих, функції діяльності викладача, пошук й застосування ефективних методів для забезпечення високої якості навчання педагогів, комунікативний характер навчального процесу, недостатнє науково-теоретичне обґрунтування і науково-методичне забезпечення. Розглянуто провідні принципи, на основі яких будується освітній процес у системі післядипломної освіти і які в цілому є притаманними лише для нього.

Ключові слова: викладач післядипломної освіти, професійно-педагогічна діяльність, дорослі учні, принципи.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. В умовах реформування освітньої галузі, коли найвищою цінністю проголошується людина та активно запроваджується людиноцентричний підхід, післядипломна педагогічна освіта покликана створити належні умови для професійного розвитку, саморозвитку та самореалізації особистості вчителя. У зв'язку з цим заклади системи післядипломної освіти мають стати культурно-освітніми центрами розвитку педагогічних працівників і носити випереджально-модельючий та практико-спрямований характер.

Реалізувати освітні завдання та перспективи особистісно-професійного розвитку вчителя загальноосвітніх навчальних закладів покликаний викладач системи післядипломної освіти, який органічно поєднує в собі високу професійність, соціальну зрілість та творче начало.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема навчання дорослих та питання андрагогіки в психолого-педагогічній науці знайшли своє відображення при розв'язанні широкого кола теоретичних і прикладних питань, спрямованих на дослідження професійного становлення, розвитку і самовдосконалення особистості як суб'єкта професійної діяльності (К. Абульханова-Славська, О. Бодальов, А. Деркач, Е. Зеєр, І. Зимня, Н. Кузьміна, А. Маркова, Л. Мітіна, В. Семиченко, В. Сластьонін, Ю. Фокін,

В. Шадриков та інші).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Зміни, які відбуваються в системі післядипломної освіти, вимагають уваги на добір змісту й форм навчання, організації та управління навчальним процесом у зазначених закладах, врахування й використання яких надзвичайно важливі для розвитку професійних та особистісних якостей сучасного педагога. Ефективність застосування цих вимог неможливо розглядати без урахування обставин, у яких відбувається професійно-педагогічна діяльність викладача післядипломної освіти.

Мета статті полягає в теоретичному осмисленні особливостей змісту професійно-педагогічної діяльності викладача системи післядипломної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. У системі післядипломної освіти все активніше в науковий ужиток входять такі термінолексми, як «андрагогічний підхід», «навчання впродовж життя», «професійне зростання дорослої людини», «фасилітуюча взаємодія між учасниками навчального процесу», «діяльність викладача-андрагога». Це свідчить про стрімкий розвиток андрагогіки як науки, яка вивчає зв'язок між фізичним станом, здоров'ям людей та їхніми здібностями, спрямованістю особистості та можливостями її навчання й виховання, між способом життя дорослої людини та її трудовою діяльністю.

Проте становлення андрагогіки потребує вирішення низки питань, від яких, у першу чергу, залежить якість навчання дорослої людини. Серед кола проблем – недостатнє науково-теоретичне обґрунтування і науково-методичне забезпечення навчання дорослих – є підготовка відповідного фахового кадрового забезпечення та виокремлення змісту професійно-педагогічної діяльності викладача післядипломної освіти. Наразі можемо констатувати той факт, що професійна діяльність викладача післядипломної освіти відрізняється від інших видів професійної діяльності фахівців педагогічної сфери, зокрема вчителя та викладача вузу.

Професійна діяльність викладача післядипломної освіти є дуже складною як за своїм змістом, так і за своєю формою. Саме це й зумовлює довготривалий процес становлення й розвитку цієї сфери професійної діяльності, а також її сучасну остаточну невизначеність.

Унаслідок вивчення наукового доробку з означеної проблеми підсумовано, що питання професійної діяльності викладача вищої школи розглядалось як:

- особливий вид соціокультурної діяльності, спрямованої на передачу нагромаджених людством культури і досвіду від старших поколінь молодшим, створення умов для їх всебічного гармонійного розвитку та підготовки до виконання певних соціальних ролей у суспільстві [5];
- спеціальну діяльність учених-педагогів, спрямовану на досягнення основних завдань навчання та виховання студентів [4];
- форму, процес і результат об'єктивації особистості викладача, формування його педагогічної культури [3];
- висококваліфіковану розумову працю щодо підготовки й виховання кадрів спеціалістів вищої кваліфікації з усіх галузей народного господарства, інтелектуальної еліти суспільства, української інтелігенції, що являє собою свідому, доцільну діяльність щодо навчання, виховання й розвитку студентів [2].

Таким чином, зазначене вище свідчить про необхідність у визначенні специфічних особливостей навчального процесу в закладах післядипломної освіти для виявлення суттєвих рис професійної діяльності викладача післядипломної освіти. Коротко охарактеризуємо особливості професійно-педагогічної діяльності викладача післядипломної освіти з урахуванням специфіки навчального процесу відповідних закладів.

Однією із особливостей професійно-педагогічної діяльності викладача післядипломної освіти є *навчання дорослого учня*, врахування вікових та індивідуальних особливостей дорослих студентів як суб'єктів освітнього процесу, опора на їхній життєво-професійний досвід. Учителі, які проходять курси підвищення кваліфікації, є особливою соціальною категорією, специфічною соціальною групою, організаційно об'єднаною інститутом вищої освіти. У соціально-психологічному аспекті слухачі курсів, порівняно з іншими групами населення, мають найбільш високий освітній рівень, найвищий рівень пізнавальної мотивації, є найбільш активними засвоювачами культурних цінностей, мають найвищий рівень соціальної активності. Врахування цих особливостей дорослих учнів лежить в основі ставлення викладача до кожного з них як до партнерів науково-педагогічного спілкування, самобутньої, безумовно цінної особистості, яка здатна та прагне до самоосвіти й самовдосконалення.

Важливим чинником, що потребує додаткової уваги викладачів, виступає неоднорідний склад учасників навчального процесу. Вони зазвичай мають різний досвід роботи і рівень професійної підготовки. Враховуючи зазначену особливість, у процесі навчання дорослих має переважати диференційований підхід, адже, у кінцевому результаті, кваліфікація слухачів повинна відповідати єдиним вимогам для цих категорій фахівців.

Професійна діяльність викладача післядипломної освіти *багатофункціональна*. Дослідник С.Вершловський справедливо наголошує, що викладач-андрагог виконує різноманітні функції – експерт, організатор, співавтор, наставник, консультант, фасилітатор, модератор, тьютор – для реалізації яких йому необхідно мати такі якості, як терпимість, контактність, емпатійність, доброзичливість, організаторські якості, коректність, високий рівень професіоналізму, порядність. Учений вважає, що андрагогічно компетентний викладач – це організатор навчання дорослих, що вміє поєднувати в своїй професійній діяльності різні ролі [1, с.8].

Отже, оскільки професійно-педагогічна діяльність викладача післядипломної освіти, у першу чергу, є педагогічною діяльністю, то більшість функцій є єдиними, але водночас кожна з них має свої специфічні особливості, зумовлені метою професійної освіти, специфікою навчального процесу в післядипломній освіті, віковими особливостями аудиторії та тим, що педагог одночасно виступає у декількох ролях.

Навчання в системі підвищення кваліфікації має й інші особливості. Це динамічний і мобільний процес, який вимагає *пошуку й застосування ефективних методів* для забезпечення високої якості навчання педагогів, тому що слухачі мають засвоїти значний обсяг інформації за достатньо короткий термін, виробити нові вміння і навички професійної діяльності.

Виявлення наявного рівня знань слухачів дає можливість ви-

значити форми і методи роботи з ними. Освітня діяльність на курсах підвищення кваліфікації має бути орієнтована на кінцевий результат, оскільки дорослий навчається з метою вирішення певних життєвих і професійних проблем і досягнення конкретних цілей.

Однією з особливостей роботи з дорослими є їхня спрямованість на миттєве застосування результатів навчання. Це вимагає від викладачів системи підвищення кваліфікації не тільки надання слухачам певного обсягу нових знань, але й створення умов для оволодіння вміннями і навичками використання отриманих знань у практичній діяльності.

Виходячи з цього, доцільно використовувати методи інтерактивного навчання, які відповідають природі і характерним ознакам навчання дорослих. Вони дозволяють не тільки оптимально врахувати навчальні потреби дорослої людини, а й створювати умови для постійного, систематичного аналізу власних дій. Завдяки інтерактивному навчання можна уникнути появи у свідомості педагогів шаблонів, стереотипів у ставленні до професійної діяльності.

Характерною особливістю професійної діяльності педагога післядипломної освіти є її *усеосяжний комунікативний характер*. Кожна форма організації навчання на курсах підвищення кваліфікації (лекції, семінарські та практичні заняття, консультації, очно-дистанційна форма навчання, різноманітні форми організації самостійної роботи, заліки, науково-методичні та практичні семінари, конференції тощо) – це певним чином побудоване професійно-педагогічне спілкування викладача з учителями, яке вимагає від нього не тільки знання певного спеціального матеріалу – змісту викладання, а перш за все, високого рівня розвитку професійних комунікативних якостей, що становлять домінуючу психолого-педагогічну компетентність педагога післядипломної освіти.

Особливості професійно-педагогічної діяльності викладача післядипломної освіти виявляються, крім вищезазначеного, у тих принципах, на яких будується освітній процес на курсах підвищення кваліфікації і які в цілому є притаманними лише для нього:

- **Принцип єдності трьох середовищ.** Освіта для дорослих створюється як система, що об'єднує в освітній простір декілька різноманітних середовищ (навчальне, професійне, соціальне) існування дорослих, де здійснюється їхня освіта.
- **Принцип відкритості освітнього простору,** який полягає в тому, що освіта є доступною, навчання може починатися з будь-якого рівня, на відстані, без відриву від основної діяльності; наявна можливість для вибору умов навчання, яке поєднано з професійною діяльністю; навчання спрямовано на саморозвиток – орієнтовано на зміни, внаслідок зміни освітніх потреб; враховуються індивідуальні здібності осіб, що навчаються; побудовано на основі комунікації між всіма суб'єктами освітньої системи; створює умови для самоактуалізації за рахунок вибору „траєкторії” навчання.
- **Принцип синтезу трьох підходів до освіти,** а саме: андрагогічного (підхід до освіти, побудований на врахуванні особливостей дорослих, які навчаються і при цьому зайняті професійною діяльністю); особистісно орієнтованого (підхід до навчання, побудований на врахуванні закономірностей розвитку дорослих, які навчаються, як особистостей); контекстного (підхід до навчання, побудований на використанні контексту освітнього процесу як умови перетворення навчальних знань в професійні).
- **Принцип діяльності,** який полягає в тому, що зміст навчальних матеріалів необхідно вибудовувати навколо основних видів діяльності дорослих, що навчаються; в основі організації освітніх процесів мають бути враховані особливості професійної діяльності осіб, що навчаються; організація процесу навчання має бути побудована на рефлексії дорослими, що навчаються, результатів власної діяльності.
- **Принцип безперервної підтримки.** Під час навчання дорослих мають бути передбачені різні форми підтримки їхньої діяльності на початку навчання, власне навчання та після засвоєння навчального матеріалу.
- **Принцип професійної мотивації.** Разом з процесом навчання має бути передбачена і впроваджена система мотивації дорослих до навчання через отримання можливості неперервного консультування та оновлення інформаційного забезпечення про-

фесійної діяльності, а також отримання можливості кар'єрного росту засобами участі у навчанні [7, с.268-283].

Професійна діяльність викладача післядипломної освіти реалізується під впливом численної сукупності внутрішніх та зовнішніх умов і системи об'єктивних та суб'єктивних обставин – чинників. Серед них – *недостатнє науково-теоретичне обґрунтування і науково-методичне забезпечення навчання дорослих учнів*: "...значного поліпшення вимагає науково-методичне забезпечення процесу освіти дорослих. Відсутні підручники, посібники, новітні технології..." (В.Г.Кремень)".

Якщо ж розглянути сутність професійної діяльності викладача крізь призму структури діяльності людини за динамікою, тобто як процес, що складається з усвідомлення потреби, формування мотиву, вибору способу реалізації діяльності, планування діяльності, складання переліку дій, їх виконання [6], – стає можливим визначити такі обов'язкові елементи професійно-педагогічної діяльності викладача післядипломної освіти:

- позитивна мотивація до виявлення професійної компетентності, що являє собою єдність позитивної внутрішньої мотивації до професійно-педагогічної та наукової діяльності;
- ціннісно-сміслові уявлення (ставлення) до змісту та результату професійної діяльності, що включають компоненти професійної спрямованості (гуманістичну орієнтованість, принциповість, толерантність тощо) та взагалі професійної Я-концепції викладача;
- спеціальні знання, що лежать в основі вибору способу здійснення професійної діяльності й складаються як зі спеціальних, фахових знань, так і знань, які забезпечують успішне викладання;
- вміння та досвід успішного виконання необхідних дій на

базі існуючих знань [6].

Таким чином, аналіз результатів науково-теоретичного дослідження характерних особливостей професійно-педагогічної діяльності викладачів післядипломної освіти дає змогу констатувати, що професійно-педагогічна діяльність первинно породжує основні вимоги до особистості викладача системи післядипломної освіти, серед яких високий (системномодельючий) рівень загальнонаукових та спеціальнонаукових (фахових) знань і вмінь; психолого-педагогічна компетентність; високий рівень загальної культури, загальної освіченості, прийняття загальнолюдських та професійних цінностей; комунікативна культура; володіння інноваційною стратегією професійної діяльності; високий рівень психофізіологічної та психологічної саморегуляції, здатність працювати в умовах підвищеного психологічного навантаження, зумовленого багатофункціональністю, великим обсягом та часом професійної діяльності.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Становлення андрагогіки в Україні потребує вирішення низки проблем, від розв'язання яких залежить упровадження в навчальний процес закладів післядипломної освіти андрагогічних засад. Для підвищення ефективності подальшого розвитку системи післядипломної освіти, зокрема підвищення кваліфікації, необхідно враховувати різноманітність індивідуальних вимог і підходів до навчання дорослих, а також специфіку професійно-педагогічної діяльності викладацького складу.

У подальшому вважаємо за доцільне проведення дослідження професійно-педагогічної самореалізації викладача післядипломної освіти та педагогічних умов, які сприяють ефективній самореалізації викладача-андрагога.

Література та джерела

1. Вершловский С. Взрослый как субъект образования / Семён Вершловский // Педагогика. – 2003. – №8. – С.3-8
2. Зубова О.Н. Сущность и структура акмеологических способностей / Ольга Николаевна Зубова // Акмеология. – 2003. – № 4. – С.80-84
3. Исаев И.Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя: Учебн. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Илья Федорович Исаев. – М.: Издательский центр "Академия", 2002. – 208 с.
4. Кобыляцкий И.И. Основы педагогики высшей школы / Иван Иванович Кобыляцкий. – К.: Вища школа, 1978. – 287 с.
5. Сластенин В.А. О проектировании содержания высшего педагогического образования / Виталий Александрович Сластенин // Преподаватель. – 1999. – № 5. – С.3-9
6. Фокин Ю. Г. Преподавание и воспитание в высшей школе: Методология, цели и содержание, творчество: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Юрий Георгиевич Фокин. – М.: Издательский центр "Академия", 2002. – 224 с.
7. Щенников С.А. Открытое образование / Сергей Александрович Щенников. – М.: Наука, 2002. – 527 с.

В статье проанализирована профессионально-педагогическая деятельность преподавателя последипломного образования с учетом специфики образовательного процесса на курсах повышения квалификации. Выделены особенности профессионально-педагогической деятельности преподавателя-андрагога, а именно обучение взрослых, функции деятельности преподавателя, поиск и применение эффективных методов для обеспечения качества обучения учителей, коммуникативный характер образовательного процесса, недостаточное научно-теоретическое обоснование и научно-методическое обеспечение. Рассмотрены основные принципы, на основании которых строится образовательный процесс в системе последипломного образования и которые присущи только ему.

Ключевые слова: преподаватель последипломного образования, профессионально-педагогическая деятельность, взрослые ученики, принципы.

The article analyzes the professional-pedagogical activity of teachers of postgraduate education specific to the educational process in refresher courses. The features professional-pedagogical activity of the teacher-andragogist have been considered, namely adult education, the function of the teacher, the search and application of effective methods to ensure the quality of teacher training, the communicative nature of the educational process, the lack of scientific and theoretical basis and methodological support. The basic principles on which the educational process is based on the system of postgraduate education are unique to him.

Key words: teacher graduate education, vocational and pedagogical activity, adult students, principles.